

УДК 35.12

Ф. Ю. ПОКЛОНСЬКИЙ, В. В. ДУНАЄВА

## **СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ СФЕРІ**

*Визначено та систематизовано проблеми державного регулювання інноваційної діяльності в науково-технічній сфері.*

**Ключові слова:** державне регулювання, інноваційна діяльність, науково-технічна сфера, інституціоналізм, конкуренція, управління, стабільність.

*Problems of state regulation of innovative activity in scientific and technical sphere are certified and systematized.*

**Key words:** state regulation, innovative activity, scientific and technical sphere, institutionalism, competition, management, stability.

Вивчення питань формування й розвитку інноваційних процесів у науково-технічній сфері не лише дозволило виявити закономірності відтворювального розвитку суспільства, але і визначило низку проблем, що мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер та перешкоджають ефективному регулюванню інноваційної діяльності.

Обмеженість ресурсів (передусім, фінансових) держави призвела до того, що державне регулювання інноваційної діяльності пішло шляхом конкуренції з “невидимою” рукою ринку в галузі ціноутворення, розподілу ресурсів і формування потенціалу. Конкуренція за недостатньої кількості ресурсів ще більше загострила ситуацію, що призводить до появи проблеми розподілу ресурсів, потенційно залучених в інноваційну діяльність. У результаті, багато учасників процесу державного регулювання дійшли висновку, що неможливо створити ефективну систему участі держави в інноваційному процесі, і прагнули зосередитися на прямій участі у проектах, за умови обмеження кількості проектів. Такий радикально ринковий підхід не дозволив створити збалансований механізм не лише фінансування науки і науково-технічної сфери, але й механізм їхнього розвитку, позбавивши необхідних для цього ресурсів, що дозволяє говорити про наявність проблеми розподілу ресурсів.

Питанням державного регулювання інноваційної діяльності присвячено праці В. Вакуленко, І. Ємел'янович, В. Ізюмської, Т. Медвідкіна, Г. Андросюка [1–3; 5; 6] та ін., однак подальшого вивчення потребує питання саме систематизації проблем державного регулювання інноваційної діяльності в науково-технічній сфері.

Отже, метою цієї статті є визначення та систематизація проблеми державного регулювання інноваційної діяльності в науково-технічній сфері.

Побудова національної інноваційної системи потребує всебічних реформ на основі наукових досліджень і узагальнень практичного досвіду. Дотепер інноваційна діяльність в Україні характеризується різкою розбіжністю високого потенціалу для інновацій і вкрай низьких результатних показників. Таку розбіжність може бути

пояснено трьома можливими об'єктивними причинами ситуації, що склалася, а саме: а) потенціалу інновацій немає насправді; б) немає потреби на ринку в комерціалізації інновацій; в) немає практики підтримки державою інноваційної діяльності в ринкових умовах.

Із проблем, що зумовлюють суперечність між потенціалом і результатами, можна виокремити основні: проблема стабілізації, проблема конкурентного середовища, проблема інституційності та проблема управління. Якщо проблеми стабілізації та конкурентного середовища успішно розв'язуються в економіці України останнім часом, то проблеми формування інноваційних інститутів, які забезпечують економічне зростання на основі організаційно-правової бази, що полегшує організаційну взаємодію, і проблеми управління як регуляторної дії, що забезпечує раціональну спрямованість і соціальну значущість процесів, залишаються розв'язаними не повною мірою. Вказаний перелік глобальних проблем треба доповнити проблемою балансу між ринковими і державними методами регулювання інноваційної діяльності.

Проблему державного регулювання інноваційної діяльності безпосередньо пов'язано з проблемою економічного зростання і економічної рівноваги. У межах проблеми економічного зростання особливе місце належить питанням: “Що є джерелом економічного зростання? Що забезпечує створення і розвиток підприємств? Якою мірою держава може брати участь у регулюванні економічного зростання?”.

Передусім, необхідно зазначити, що немає теорії, яка описує роль і місце організаційних перетворень в інноваційній діяльності, зокрема проблему інноваційного розвитку підприємства як сукупності процесів перетворення короткострокових сигналів ринку на довгострокову динаміку і процесів використання інноваційного потенціалу самих інновацій, підприємств та економіки в цілому.

Важливо, що в українській практиці ідеї інституціоналізму як носія ринкового лібералізму ще недостатньо поширені серед практиків. Крім того, існування інститутів суспільства приводить до необхідності їхнього цілеспрямованого формування або, принаймні, односпрямованого руху. Такий стан речей визначає наявність однієї з основних проблем – проблеми формування інноваційних інститутів. Низка досліджень показує, що саме інноваційна складова радикально впливає на процеси виробництва і відтворення в економіці в цілому і науково-технічній сфері зокрема [2; 4]. Результат такого впливу, як правило, полягає в наявності у новоствореній вартості частки перенесеної вартості інновацій і прибутку, що припадає на інноваційну складову.

Проте багато авторів констатують тільки факт наявності неоясненої компоненти прибутку в кінцевому продукті. Такий підхід вказує лише на наслідки використання інновацій у припущенні, що такі інновації здійсненні. Для практичної діяльності потрібні теорія і практичні рекомендації, що дозволяють ідентифікувати (розпізнавати) здійсненність інновацій при підготовці та ухваленні інноваційних рішень. Наявність подібних розробок змінила б підхід до формування інновацій – підприємство могло б відносити ті або інші результати своєї діяльності до інноваційних ресурсів та одержало б усвідомлену можливість для їхнього використання. Для більшості підприємств це завдання не можна буде розв'язати в

загальному вигляді, тому ще більшу цінність повинні мати теоретичні рекомендації, що дозволяють розробляти практичне керівництво. Викладене дає підстави стверджувати, що є ще, як мінімум, три часткові проблеми – формування інноваційного потенціалу, ідентифікації та здійсненості.

Одночасно з проблемою ідентифікації постає проблема ефективності комерціалізації інновацій. Традиційно склалося два підходи до кількісної оцінки ефективності – нормативна оцінка та порівняльна оцінка. Нормативний підхід на основі реалізації планових стратегій має високу якість за наявності ефективної нормативної бази. Проте витрати на створення подібних інформаційних баз значні, що знижує застосовність цього підходу. Крім того, його використання обмежене рамками тільки одного підприємства або державного сектора в умовах ринкової економіки.

Ідея порівняльної оцінки дозволяє розробити прогресивніші механізми, але переваги фактично зводяться до нуля через неможливість отримання даних для порівняння (особливо в умовах конкуренції і боротьби за лідерство). Крім того, порівняльна оцінка досить часто не може послугувати основою для ухвалення рішень, оскільки кількісні параметри одного проекту можуть не відповідати кількісним параметрам іншого проекту.

Гостроту проблеми посилює відсутність підходів до вимірювання ефективності на основі інтервальних оцінок (визначення необхідного і достатнього рівня). Розв'язання цієї проблеми могло б стати основою регулювання процесів комерціалізації інновацій і дозволило б скоротити витрати на інноваційну діяльність у результаті її більш цілеспрямованого характеру і, крім того, розвіяти міфи про значний вплив того або іншого параметра на інноваційний процес на основі фактичних вимірів.

Проблему ефективності безпосередньо пов'язано з проблемою прогнозування результатів. Варто зазначити, що особливістю інноваційної діяльності є не лише прогнозування ринкових результатів, але і необхідність прогнозування стану підприємства, що реалізовує проект, що дозволяє виокремити ще одну проблему – діагностика розвитку підприємства, що реалізує інновації.

Складна структура процесу реалізації інноваційних рішень зумовила проблему комплексності організаційних рішень. Накладення інноваційних процесів на динаміку розвитку підприємства потребує використання різних наборів організаційних дій на різних стадіях розвитку підприємства. Найбільш коректним передбачуване використання потенціалу інновації стає в разі виконання всього комплексу заходів, пов'язаних з інновацією, що реалізовується. Такої комплексності може бути досягнуто на основі формування доцільного набору організаційних процедур залежно від стадії розвитку підприємства, його чутливості до змін і використання наявних можливостей. Очевидно, що виконання умов комплексності не є автоматично виконуваною умовою.

Помилки в ступені впливу тих або інших чинників, помилки у виборі стратегії призводять до додаткових витрат (часових або фінансових). Загальновідомі концепції життєвого циклу інновацій на основі дослідження стадій, циклічності розвитку, взаємодії між стадіями, впливи управлінських рішень на різних стадіях життєвого циклу на кінцевий результат, проте практично відсутні рекомендації щодо відповідності стадій життєвого циклу інновацій і динаміки розвитку самого

підприємства. Розвиток підприємства впливає на розв'язання проблеми комплексності організаційних рішень, що потребує постійного вивчення й розвитку теоретичних концепцій щодо розв'язання вказаної проблеми.

Різний ступінь сприйнятливості підприємств до інновацій і готовності інновацій до реалізації визначають проблему ефективності використання ресурсів (доступу до ресурсів). Ухвалення рішень про інноваційний розвиток потребує застосування систем оцінок (критеріїв ефективності). Наявні підходи засновано на оцінюванні вкладень, необхідних для проведення діяльності (інвестиційний аналіз). Фактичне виділення тих або інших вкладень у промисловості можливе в разі використання нових структурних рішень і адаптації їх до нових завдань. Реструктуризація може бути частковим випадком інноваційної діяльності, проте, як показує практика, вигода від подібних рішень завжди локальна і не пов'язана з усім комплексом господарської діяльності, що бере участь в інноваційному процесі.

Як альтернатива є можливість використовувати для оцінки продуктивності ряди (бізнес-лінії), що дозволяє отримати більш зважені оцінки механізмів реалізації інноваційного потенціалу. Проте суть проблеми ефективності використання ресурсів полягає не стільки в інструментарії економічних розрахунків, скільки в пошуку варіантів розвитку підприємства. Таке рішення має істотно відрізнятись від популярних нині фінансових оцінок підприємства і його організаційної складової.

Комплексне й ефективне регулювання інноваційної діяльності може бути здійснене тільки при розв'язанні проблеми організаційного супроводу і вибору організаційних рішень. В основу такого організаційного забезпечення може бути покладено концепцію організаційних платформ, що реалізують ідею самоорганізації окремих компонент підприємства. Інноваційні процеси часто мають разовий характер. Разові процедури малоефективні, порівняно з постійними стабільними процесами. Такі разові інновації потребують спеціальних методів організаційного забезпечення, їхньої індивідуальної реалізації.

Для багатьох підприємств такі процеси виявляються дуже хворобливими і дорого коштують. Особливо небезпечні для разових процесів зміни в стані підприємства (недофінансування, брак кваліфікованих кадрів, зміна попиту на ринку тощо), які зводять нанівець попередні дії та вкладення. Організаційний супровід містить, як мінімум, три напрями: створення структури, що раціонально розвивається, дослідження чутливості підприємства до змін (на основі інноваційного аудиту), формування в межах організаційної платформи інновації як організаційної компоненти (організаційного елемента), рух якого є властивістю організаційної системи, а не результатом спеціальної управлінської дії.

Крім того, аналіз вимог, що висуваються інвесторами до інноваційних проєктів, показав, що однією з найважливіших переваг інвесторів, є організаційна завершеність проєкту (як вірогідність організаційного виконання проєкту). Такі переваги обов'язкові для внутрішніх, власних інвестицій і стають усе більш характерними для зовнішніх інвесторів. Забезпечення необхідної організаційної завершеності можливе в межах розв'язання вказаної проблеми.

При розробленні практичних методів ефективного регулювання інноваційної діяльності постає ще одна проблема: діагностика об'єкта, що використовує інноваційний потенціал. Діагностику підприємства має бути спрямовано на

комплексне вивчення і може бути виконано як діагностику еволюційного розвитку і як спеціалізований аналіз саме інноваційних властивостей.

Розвиток ринкових відносин призвів до появи проблеми, пов'язаної з інтеграцією інноваційних можливостей, до того, що, крім збільшення кількості ієрархій, відбувається розподіл інноваційних ресурсів за малими комерційними формами (в умовах господарської дезінтеграції та приватизації). У результаті, замість проголошеного зростання інноваційної продукції припиняється не лише впровадження і реалізація інновацій, але і нагромадження інноваційного потенціалу (особливо наочно ця тенденція проявляється в підготовці кадрів, проведенні дослідних робіт, патентному захисті та ін.).

Нині практично неможливо здійснити передання інноваційних компонент на одному рівні (наприклад, на рівні регіону або всередині галузі). У регіонах або галузях відсутні організаційні форми, що дозволяють здійснювати таку взаємодію в межах різних форм власності. Найбільш помітні ці процеси в діяльності різних інноваційних фондів, акумуляція ідей в яких не веде до акумуляції використання нагромаджених ідей. Інноваційні фонди все більше віддають перевагу формі створення корпоративних мереж, проте одночасно з процесом ширшого залучення підприємств для участі в діяльності відбувається все більше відокремлення таких корпоративних мереж.

Теорія ринкового розвитку вказує на те, що єдиним механізмом ефективного стимулювання передання інноваційних компонент на одному рівні є конкуренція. Проте, за наявності ефективних конкурентних стратегій, надання можливості комерціалізації власного інноваційного рішення конкурентам малоімовірно. Одним з інструментів, що дозволяє поєднувати конкуренцію, антимонопольний контроль та ефективне використання інноваційного потенціалу, має стати інноваційна промислова політика.

Особливе місце посідає розгляд проблеми розподілу результатів. Інноваційна економіка має подвійну природу: безперервний циклічний процес нагромадження й використання інноваційного потенціалу й дискретний характер інновацій, що безпосередньо реалізуються. У результаті накладення цих процесів можливе виникнення суперечностей між нагромадженням інноваційного потенціалу (оскільки найбільший внесок можливий від уже реалізованої інновації) і прибутком (оскільки найбільші очікування зростання прибутку пов'язано з майбутніми інноваціями). Пошук ефективної взаємодії, як розв'язання вказаної проблеми, дає змогу вдосконалювати ці процеси.

Отже, виявлено, що основними проблемами є проблеми інституціоналізму, конкуренції, управління і стабільності. Серед ключових проблем можна виокремити часткові проблеми, а саме: економічного зростання на основі інновацій; формування інноваційних інститутів; інноваційного розвитку підприємств; розподілу ресурсів; прискорення комерціалізації інновацій; балансу між ринковими і державними методами; ідентифікації інновацій; здійсненості інновацій; прискорення відбору; прогнозування результатів; захисту; комплексності організаційних рішень; інтеграції; ефективності; організаційного супроводу; діагностики розвитку; доступу до ресурсів; вибору організаційних рішень; розподілу результатів.

Література:

1. Вакуленко В. М. Державна регіональна політика : навч. посіб. / В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 64 с.
2. Емельянович И. Н. Инновационная деятельность: проблемы и пути их разрешения / И. Н. Емельянович // Наука и инновации. – 2004. – № 11. – С. 62–67.
3. Ізюмська В. А. Удосконалення державного регулювання інноваційного розвитку регіону / В. А. Ізюмська // Держава та регіони. Серія. “Державне управління”. – 2007. – № 4. – С. 87–93.
4. Кузнецова О. Теоретические основы государственного регулирования экономического развития регионов / О. Кузнецова // Вопр. экономики. – 2002. – № 4. – С. 46–66.
5. Медведкін Т. С. Проблеми впровадження інноваційної моделі на регіональному рівні / Т. С. Медведкін, Є. О. Медведкіна // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. тр. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – Ч. 2. – С. 535–540.
6. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / [авт.-упоряд. : Г. О. Андрощук, І. Б. Жилияєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко]. – К. : Парлам. вид-во, 2009. – 632 с.

*Надійшла до редколегії 30.03.2011 р.*